

Bojana Trivunović¹
Univerzitet u Novom Sadu
Filozofski fakultet, Novi Sad

UDC: 378.147-057.175
378.135-057.175
DOI: <https://doi.org/10.19090/ps.2017.2.120-131>
Primljen: 19.2.2018.
Prihvaćen: 14.4.2018.
PREGLEDNI STRUČNI RAD
BIBLID 0553–4569, 63 (2017), 2, p. 120–131.

KOMUNIKACIONE KOMPETENCIJE UNIVERZITETSKIH NASTAVNIKA²

Apstrakt

Komunikacija predstavlja neodvojivi deo ljudskog delanja i njeno prisustvo je u svim sferama života, gde se naročita pažnja pridaje u oblasti obrazovanja. Proces nastave, kao dinamična mreža odnosa između njenih glavnih aktera – nastavnika i učenika, svojom kompleksnošću postavlja nove zahteve, naročito pred nastavnike. Nastavnik, kao moderator nastavnog procesa nužno mora da vlada određenim setom kompetencija, pri čemu se u ovom radu fokus stavlja na umeće komunikacije. Gledajući na nivo osnovnog i srednjeg obrazovanja, u dokumentu Standardi okvira kompetencija nastavnika i njihovog profesionalnog razvoja, mesto komunikacije je čvrsto utemeljeno, kao jedna od pet bitnih komponenti uspešnog nastavnika, pored kompetencija za nastavnu oblast, predmet i metodiku nastave, kompetencija za poučavanje i učenje i kompetencija za podršku razvoju ličnosti učenika. Jasno definisanim smernicama za razvoj navedenih kompetencija, otvara se pitanje – šta je sa univerzitetskim nastavnicima? Još uvek ne postoje jasno definisane kompetencije za univerzitetske nastavnike, čime se stvara dijapazon različitih klasifikacija kompetencija i samim tim, pozicija komunikacije u njima varira. Prikazom različitih klasifikacija ističe se nužnost za dodatnim istraživanjem ove tematike i konciznijim određenjem kompetencija kojima bi se ukazao značaj komunikacije u visokoškolskoj nastavi.

Ključne reči: komunikacija, kompetencija, univerzitetski nastavnik.

¹ E-mail: bojana.s.trivunovic@gmail.com

² Rad je nastao u okviru projekta “Kvalitet obrazovnog sistema Srbije u evropskoj perspektivi” br. 179010, čiju realizaciju finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije

Uvod

Glavne aktere u obrazovnom procesu svakako predstavljaju nastavnici i učenici. Vremenom, njihove pozicije i odgovornosti koje te pozicije sa sobom nose modifikovane su, ali jedna osobenost je ostala nužna i nepromenjena, a to je - moć komunikacije. Komunikacija se najčešće opisuje kao proces u kojem se razmenjuju informacije između dveju ili više osoba, pomoću različitih kanala komunikacije. Praksa pokazuje da komunikacijski proces nema ovako pojednostavljen efekat, kao i da ona utiče na mnogobrojne segmente čovekovog rada. Kada je reč o nastavi, ona predstavlja neiscrpno i fundamentalno didaktičko pitanje, što naglašava njen značaj, kako za nastavnika tako i za učenika. Uzimajući u obzir činjenicu da je nastavnik taj koji treba da organizuje kvalitetan nastavni proces i da usmerava učenike u pravom smeru, javlja se nužnost za deklarisanjem kompetencija koje on mora posedovati, a koje se između ostalog odnose i na umeće komuniciranja.

U ovom radu se, na samom početku, predstavljaju terminološka određenja pojmova komunikacije i kompetencije, kako bi se jasnije pozicionirao njihov položaj u procesu nastave. U nastavku, ističu se komunikacione kompetencije nastavnika koje se nalaze u domenu pedagoških kompetencija, pri čemu se izdvajaju različite komponente koje zajedno čine komunikacionu kompetenciju. Iako postoji šarenilo ovih određenja u postojećoj literaturi, one su više fokusirane na kompetencije koje bi trebalo da poseduju nastavnici osnovnog i srednjeg nivoa obrazovanja. U želji da se istakne i nivo visokoškolskog obrazovanja, dolazi se do saznanja da su univerzitetski nastavnici izopšteni iz ovih okvira, a svesni smo činjenice koliko je na ovom stepenu obrazovanja važna adekvatno razvijena komunikaciona veština. Daljim navođenjem različitih klasifikacija kompetencija univerzitetskog nastavnika, posmatra se mesto komunikacije među njima, čime se pokazuje stepen njene (ne)zastupljenosti.

Komunikacija u nastavnom procesu i njene vrste

Na početku, neophodno je definisati i razumeti sam pojam komunikacije i njenih vrsta. Iz njene zastupljenosti proisteklo je mnoštvo načina kojima se pokušava jasnije definisati njena osobenost, tokovi i sastavne komponente. Tako u različitim izvorima nalazimo brojne pokušaje njenog određenja. Pojam komunikacije se može definisati kao „socijalni proces međusobnog stimulisanja i uključenosti ljudi u procesu izgradnje stvarnosti“ (Frindte, 2001, prema: Zlatić i Bjekić, 2015: 23). Autori Shannon i Weaver pod komunikacijom podrazumevaju „sve one postupke pomoću kojih jedan um utiče na drugi“ (1949: 2). Navedena definisanja više se baziraju na socijalnoj i kognitivnoj strani procesa komunikacije i može se reći da je to jednostran pristup njenom definisanju. S druge strane, postoje određenja koja se baziraju na specifičnim elementima komunikacije. Primera radi, autorka Bjekić sažeto opisuje komunikaciju kao „proces prenošenja poruka putem znakova“ (2009: 15). Potom, definicija data od strane Rota navodi da je komunikacija „posredna interakcija među jedinkama koja se ostvaruje znakovima“ (1982: 12). Terminološko šarenilo određenja komunikacije

jasno sugeriše kompleksnost njene pojave. Pored diverziteta pojmovnog određenja, važno je istaći postojanje nekoliko vrsta komunikacije, čiji kriterijumi podele uključuju način komuniciranja, vrste odnosa, broj učesnika i mnoge druge.

Konkretno, kada je reč o nastavi, komunikacija koja se ostvaruje u okviru nje ima za cilj prenošenje odnosno sticanje znanja i razvoj ličnosti učenika. Autorka Ožegović navodi da postoji više kriterijuma klasifikacije nastavne komunikacije i da se njena osnovna klasifikacija vrši prema načinu komuniciranja (2006). U okviru nje, komunikacija se deli na verbalnu i neverbalnu, gde je verbalna znatno dominantnija u vaspitno-obrazovnom procesu. Verbalna komunikacija je komunikacija rečima kao nosiocima značenja, dok neverbalna predstavlja komuniciranje drugim sredstvima poput mimike, gestova i slično. U okviru nje, postoje dve dimenzije uticaja koji nastavnik može ostvariti u nastavi - direktna i indirektna. Direktni uticaji u nastavi uključuju one verbalne iskaze nastavnika koje ograničavaju slobodu akcije, a pažnju usmeravaju na problem i na nastavnikov autoritet. Jasnije rečeno, takvi iskazi nastavnika podrazumevaju predavanje, davanje instrukcija, kritikovanje i pozivanje na svoj autoritet. Podsticanjem učenika na aktivnosti rezultat je indirektnog uticaja nastavnikovih iskaza, gde se ubraja postavljanje pitanja, prihvatanje i obrazlaganje ideja, prihvatanje osećanja učenika i pohvala učenikovih odgovora (Ožegović, 2006). Neverbalnoj komunikaciji, iako je često inferiornija od verbalne, neretko se više veruje, jer su poruke emocionalno uticajnije i snažnije, naročito u slučaju nastavnika. Bjekić objašnjava da je uzrok tome položaj nastavnika, jer učenici pažljivo prate kako nastavnici primaju njihove poruke i kako reaguju na njih (2009). S obzirom na to da je nastavnik „izložen“ pogledima učenika, on nije odgovoran samo za svoje ponašanje, već i za ponašanja koja kod učenika izaziva kao povratnu informaciju na svoje poruke. Važno je pronaći balans između zastupljenosti ovih dveju vrsta komunikacija, jer uspeh jedne mnogo zavisi od uspeha druge.

Značajna vrsta komunikacije u nastavi se odnosi na smer kojim teku informacije i tu se jasno razlikuju jednosmerna i dvosmerna komunikacija. Najčešći tok jednosmerne komunikacije kreće od nastavnika ka učenicima, kada nastavnik drži predavanje čije se informacije moraju usvojiti. Znatno plodnija komunikacija je svakako dvosmerna i ona je uočljiva kada se gradivo usvaja kroz razgovor, diskusiju, debatu i slično. Prema navodima autorke Bjekić, tendencija savremenog školstva jeste povećanje zastupljenosti dvosmerne komunikacije, ali osnovnu prepreku predstavljaju veliki broj učenika u odeljenjima i nemogućnost nastavnika da uspešno prima poruke od svih učenika i da šalje poruke svima (2009). Jednosmerna i dvosmerna dimenzija komunikacije se odnosi i na dimenziju komunikacije između učenika, ali i njena dinamika znatno zavisi od nastavnikovog umeća organizovanja aktivnosti na času.

Prethodno navedene dimenzije komunikacije predstavljaju samo neke koje su zastupljene u nastavnom procesu. Kompleksnost komunikacionog procesa u nastavi postavlja zahteve pred učenike, a posebno nastavnike kao glavne kreatore obrazovnih aktivnosti. Integracija ovih zahteva stvara samo mali delić slike o tome kakav treba da bude komunikaciono kompetentan nastavnik.

Kompetencije nastavnika – komunikaciona kompetencija

Kompetencija danas, kao i komunikacija, predstavlja pojam koji izaziva brojne polemike teoretičara u cilju njegovog što konciznijeg definisanja. Reč kompetentan znači „nadležan, merodavan, stručan, sposoban“ (Klajn i Šipka, 2008: 640). Day tvrdi da je kompetentan pojedinac onaj koji treba da ima sposobnost za obavljanje određenih uloga (1999). Opširnije tumačenje ovog pojma iznosi Blaškova koja kompetencije definiše kao „skup svih ključnih profesionalnih i ličnih veština/talenata i obrazaca ponašanja koje su potrebne individui kako bi uspešno ispunila definisane profesionalne ciljeve i dužnosti“ (2011: 108). Ovaj termin je svoju ekspanziju doživeo u poslednjih nekoliko godina, naročito u akademskim krugovima i odnosi se prvenstveno na nastavnike. Uzimajući u obzir njihovu ulogu kao aktivnih učesnika i kreatora uslova za razvoj ličnosti svojih učenika, njihove profesionalne kompetencije se mogu svrstati u kategorije. Osnovne kategorije njihovih kompetencija se odnose na pedagoške, programske i komunikacione kompetencije.

U okviru prve grupe kompetencija, pedagoških, ubrajaju se znanja, veštine, sposobnosti i motivacione dispozicije koje obezbeđuju da nastavnik ostvaruje vaspitne i obrazovne uloge. Programske kompetencije jesu znanja, veštine i razvijanje sposobnosti koje obezbeđuju da nastavnik ostvaruje, pre svega, svoju obrazovnu ulogu (znanja i veštine područja za koje je nastavnik). Kao poslednja grupa, izdvojene su komunikacione kompetencije, čime se ističe njihova važnost, jer uzimajući u obzir da je nastavni proces prožet različitim manifestacijama komunikacije, gde je njen kvalitet istovremeno kvalitet uspešne nastave (Bjekić i Zlatic, 2006).

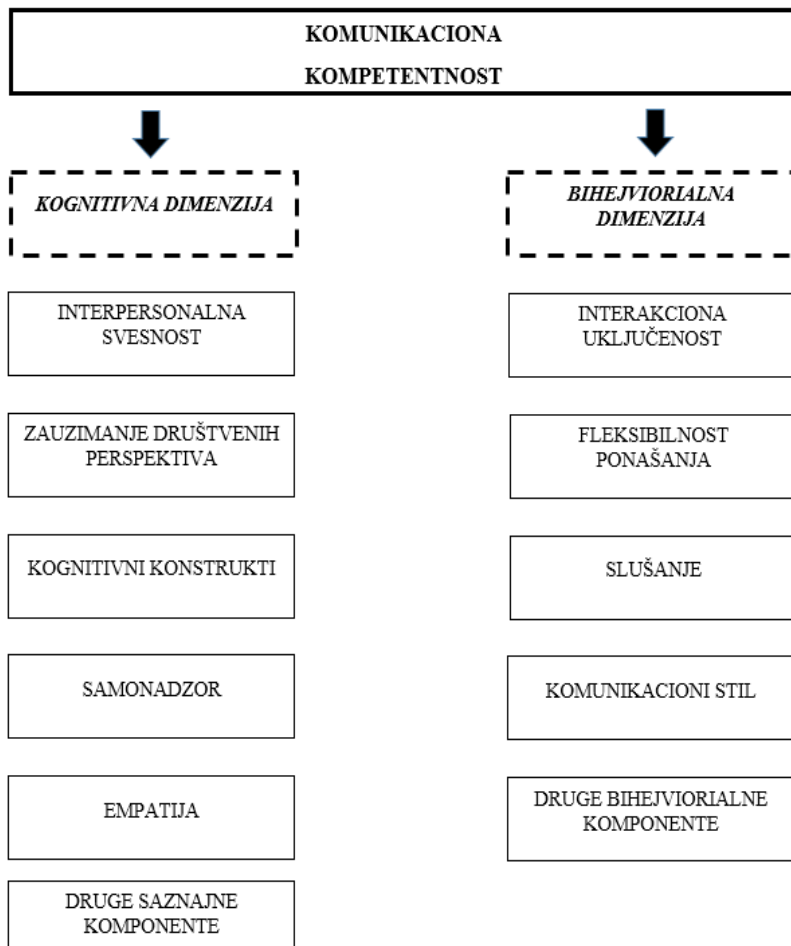
U okviru dokumenta *Standardi kompetencija za profesiju nastavnika i njihovog profesionalnog razvoja* (ZUOV, 2011) za nastavnike su propisane kompetencije vezane za delatnost poučavanja i učenja, podrške razvoju ličnosti učenika, kompetencije vezane za nastavnu oblast, predmet i metodiku nastave i oblast komunikacije i saradnje. Oblast kompetencija za komunikaciju i saradnju podeljena je na nekoliko kategorija u okviru kojih su date informacije koje pomnije oslikavaju znanja i veštine neophodne u uspešnom radu nastavnika. U kategoriji znanja, od nastavnika se očekuje da razume važnost saradnje sa roditeljima/starateljima i drugim partnerima u obrazovno-vaspitnom radu i da poseduje informacije o dostupnim resursima koji mogu podržati obrazovno-vaspitni rad. Takođe, značajno je poznavanje oblika i sadržaja saradnje sa različitim partnerima, pri čemu je znanje o tehnikama uspešne komunikacije prioritet. Kategorija planiranja postavlja zahteve nastavnicima koji se tiču osmišljavanja plana za sistematsku saradnju sa roditeljima/starateljima i drugim partnerima u obrazovno-vaspitnom radu na osnovu analize mreže mogućih partnera i dostupnih resursa. Imajući u vidu da je za uspešnu saradnju neophodna motivacija svih strana, nastavnik treba da planira različite oblike motivisanja za saradnju, kao i da istovremeno osmišljava situacije i aktivnosti u kojima se pruža mogućnost za primenu komunikacijskih veština. Realizacija, kao naredna kategorija, podrazumeva ostvarivanje saradnje sa partnerima, podsticanje razmene mišljenja i gradnju atmosfere međusobnog poverenja u zajedničkom radu u interesu učenika. Isto tako, aktivno i konstruktivno učestvuje u

životu škole, pri čemu informiše i konsultuje roditelje/staratelje i ohrabruje ih da budu aktivno uključeni u rad škole. Ostvarujući saradnju, nastavnik takođe podstiče razvoj socijalnih kompetencija i time aktivno učestvuje u radu timova. Tokom ovih aktivnosti, nastavnik dolazi do postupka vrednovanja/evaluacije pri čemu analizira i procenjuje sopstvene kapacitete za saradnju koje je stekao i vrednuje saradnju sa partnerima na osnovu analize postignutih efekata. Nakon sagledavanja postignutih efekata, nastavnik se u oblasti usavršavanja fokusira na njeno dalje planiranje na osnovu analize uspešnosti saradnje sa svim partnerima. Ključan napredak u ovoj oblasti bazira se na poboljšanju veštine saradnje i komunikacijskih veština, daljem osposobljavanju za rad u timu i poboljšanju odnosa sa svim partnerima u vaspitno-obrazovnom procesu.

Dobro razvijena komunikaciona kompetencija predstavlja izazov, ne samo za nastavničku profesiju, već i za ostale učesnike vaspitno-obrazovnog procesa. Pod ovom kompetencijom autori Spitzberg i Cupach podrazumevaju sistem znanja, veština, sposobnosti, osobina i motivacionih dispozicija koje su neophodne za obavljanje uspešne komunikacije (Spitzberg & Cupach, 1989, prema: Bjekić, 2009). Uz pomoć ovog sistema, pojedinac je u stanju da u interakciji izabere pogodno komunikaciono ponašanje, kojim bi ostvario sopstvene ciljeve u međusobnom kontaktu. Stoga, ovi autori smatraju da bi osoba bila komunikaciono kompetentna, neophodno je:

- da bude motivisana – da je zainteresovana i da bude usmerena ka uspostavljanju ili izbegavanju različitih socijalnih situacija;
- da ima znanje potrebno za komunikaciju, odnosno da ume da planira akcije, da zna kako da postupa, svesna je sopstvenog ponašanja i zna kako da postupa u različitim socijalnim situacijama;
- da bude vešta – da ima razvijena i aktivirana određena ponašanja i veštine potrebne za međusobne kontakte, opštenje, razmenu poruka (komunikaciju) (Spitzberg & Cupach, 1989, prema: Bjekić, 2009: 79).

Objašnjavajući sa psihološkog aspekta, komunikacionu kompetenciju čoveka omogućuje integracija dveju dimenzija njegovog funkcionisanja – saznajne (kognitivne) dimenzije i bihejvioralne dimenzije (dimenzije spoljašnjeg manifestovanog ponašanja). U okviru svake dimenzije pojedinačno postoje različite komponente koje zajedno čine strukturu komunikacione kompetentnosti, a koja je shematski prikazana na Slici 1. Kognitivna dimenzija podrazumeva procese svesnosti i kognitivnu obradu informacija, dok bihejvioralna obuhvata različite manifestacije ili ispoljavanja komunikacione kompetentnosti.

Slika 1. *Struktura komunikacione kompetentnosti*
(Reardon, 1998, prema: Bjekić, 2009: 82)

S druge strane, gledajući sa pozicije nastavnika „njegovo znanje, povezano sa retorikom, dijalektikom i pedagoškom komunikologijom, a u vaspitno-obrazovnom procesu iskazano tehnikom delotvornog govora i aktivnog slušanja i umećem uspostavljanja istog u razredu, objašnjava njegovu komunikacionu kompetenciju“ (Jurčić, 2014: 80). Uspostavljanje dobre komunikacije u razredu ima značajan uticaj na učenike i podsticaj za slobodno izražavanje ličnih ideja, stavova i mišljenja. Dobro razvijena komunikaciona kompetentnost nastavnika predstavlja važan uslov za postizanje kvalitetne školske klime u razredu, te doprinosi unapređenju pedagoške komunikacije. Uvažavajući složenost ove kompetencije i njenog manifestovanja, autori navode uku-

pno 19 zahteva koje nastavnik mora da poseduje kada je u pitanju komunikaciona kompetentnost:

1. efikasno sluša govorni jezik;
2. koristi reči, naglasak i gramatička pravila adekvatna situaciji;
3. koristi neverbalne znakove prilagođene situaciji;
4. efektivno koristi glas;
5. identifikuje glavne ideje u porukama;
6. razlikuje činjenice od mišljenja;
7. razlikuje informativne od persuazivnih (ubeđujućih) poruka;
8. prepoznaje kada drugi ne razumeju njegove/njene poruke;
9. ideje izražava jasno i koncizno;
10. izražava i zastupa činjenice sa svoje tačke gledišta;
11. uređuje poruke tako da ih drugi mogu razumeti;
12. postavlja pitanja da bi dobio informacije;
13. efektivno odgovara na pitanja;
14. daje koncizne i jasne smernice;
15. rezimira poruke;
16. opisuje gledišta drugih osoba;
17. opisuje razlike u mišljenju;
18. izražava osećanja prema drugima;
19. izvodi socijalne rituale (Rubin & Freezel, 1984: 8).

Upoznavanjem navedenih pojedinačnih zahteva stiče se jasniji uvid u sastavne elemente koji čine komunikacionu kompetenciju nastavnika. S obzirom da se do sada ovo pitanje većinski odnosilo na nastavnike u osnovnim i srednjim školama, postavlja se pitanje - kakva je situacija, kada je reč o komunikacionim kompetencijama, kod univerzitetskih nastavnika?

Mesto komunikacije u okviru kompetencija univerzitetskih nastavnika

Uloga nastavnika kao moderatora nastave u visokom obrazovanju je doživela značajne promene, no njen značaj ne jenjava bez obzira na to što se poslednjih godina centar obrazovnog procesa orijentisao prvenstveno na studente. Preusmerenjem pažnje na studente, reforma je stvorila nove izazove za nastavnike i njihov odnos prema nastavnom procesu i studentima. Tu se prvenstveno aktivira nastavnikova uloga kao pomagača i saradnika svojim studentima, čime on dolazi u približno ravnopravan odnos s njima. Sada više njegov jedini cilj nije posrednik između znanja i studenta, već njihovo poučavanje veštinama koje podrazumevaju postavljanje odgovarajućih ciljeva, struktuiranje vremena i aktivnosti, balansiranje između ličnih aspiracija i objektivnih uslova, kao i balans između očekivanja i ograničenja. U svemu tome, kvalitetna komunikacija se izdvaja kao zajednički činilac od kojeg zavisi uspeh nastavnog procesa. Stiče se utisak da se u akademskom kontekstu o ovoj tematici ređe raspravlja, gde i sama autorka Bratanić ističe da kada je reč o univerzitetskoj nastavi ne treba zane-

mariti njenu socijalnu i emocionalnu dimenziju, jer je za univerzitetskog nastavnika nužno da, osim savladanosti tehnikama discipline i stručnim znanjem, razvija ljudske kvalitete koje se odnose na empatiju i komunikaciju (1999). Ova tvrdnja implicira da univerzitetska nastava treba da bude osetljiva na potrebe studenata i njihove interese jer pozitivna socioemocionalna klima na predavanjima doprinosi efektivnosti samog procesa nastave.

U nastavku rada, izvršen je prikaz tri klasifikacije kompetencija koje univerzitetski nastavnik treba da poseduje. Prikazom klasifikacija nastoji se utvrditi položaj komunikacije među njima gde se, s jedne strane, komunikacija svrstava kao značajna karika u lancu potrebnih kompetencija koje univerzitetski nastavnik mora da poseduje, dok s druge strane, ona je potpuno izostavljena i akcenat se stavlja više na stručna i tehnička znanja i umeća nastavnika. Primera radi, u prvoj klasifikaciji autorke Blaškove i njenih saradnika, kompetencije univerzitetskog nastavnika se klasifikuju u deset zasebnih kompetencija, među kojima se nalazi i komunikaciona veština. Pored nje, navedene su sledeće kompetencije:

- 1) moralna i etička kompetencija;
- 2) kompetencija nastavnika kao uzora;
- 3) tehnička (ekspertska) kompetencija;
- 4) kompetencija nastavnika kao zrele i sposobne individue;
- 5) naučna kompetentnost;
- 6) kompetencija kritičkog mišljenja;
- 7) kompetencija nastavnika kao priznatog autora;
- 8) izvrsna kompetencija podučavanja;
- 9) motivaciona kompetencija (Blašková et al., 2014: 459).

U ovoj klasifikaciji stiče se utisak da komunikaciona kompetencija nosi samo opšti karakter, odnosno ne postoji njeno detaljnije određenje, niti koji pojedinačni indikatori nju odlikuju. U drugoj klasifikaciji autori Turk i Ledić navode u svom delu *Kompetencije akademske profesije* osnovni skup kompetencija akademskog nastavnika - didaktičko-metodička znanja i naučnoistraživačka umeća i u taj skup ubrajaju i komunikacionu kompetentnost i nove zahteve za nastavnike koji se postavljaju kao posledica razvoja tehnologije i novih zahteva studenata. Konkretno, kada je reč o komunikaciji, ističe se potreba konstantnog ulaganja u razvoj komunikacijskih veština univerzitetskih nastavnika. Veštine koje se ubrajaju u komunikacionu kompetenciju jesu:

- sposobnost javnog prezentovanja;
- razvijene komunikacijske veštine;
- korišćenje informacionih tehnologija;
- upotreba resursa za *e-učenje*;
- mogućnost neometane komunikacije na maternjem i najmanje jednom stranom jeziku (Waple, 2006, prema: Turk i Ledić, 2016: 52).

U okviru ove klasifikacije, komunikaciona sposobnost nastavnika se detaljnije opisuje, čime se dobija jasniji uvid u pojedine veštine koje čine strukturu komunikacione kompetencije univerzitetskog nastavnika (poznavanje stranog jezika, upotreba informacionih tehnologija, *e-učenje*).

Poslednja, treća klasifikacija ima nepovoljan efekat na položaj komunikacije u okviru kompetencija univerzitetskih nastavnika, štaviše, komunikaciona veština se ne spominje niti izdvaja kao jedna od značajnih komponenti nastavničke profesije. Ključnim nastavničkim kompetencijama Turk i Ledić smatraju sledeće veštine:

- planiranje i izvođenje nastavnog časa;
- primenu različitih metoda poučavanja usklađenih s ishodima učenja;
- razumevanje i primenu teorija na kojima se temelji proces učenja i poučavanja;
- primenu različitih postupaka vrednovanja i ocenjivanja studentskog uspeha usklađenih sa ishodima učenja;
- stvaranje okruženja koje će studentima biti podsticajno za učenje;
- primenu tehnika aktivnog učenja u nastavnom procesu;
- obrazovanje studenata kao društveno odgovornih i aktivnih građana;
- poznavanje načela pregovaranja i rešavanja sukoba;
- poznavanje etičkih načela u nastavi i istraživanju;
- prezentacijske veštine te primenu rezultata istraživanja u nastavi (2016: 51).

Poznavanje načela pregovaranja, rešavanja sukoba, kao i prezentacijske veštine predstavljaju najbliže odredište komunikacione kompetencije univerzitetskog nastavnika u ovom slučaju. Imajući u vidu ovako preciziran skup nastavničkih kompetencija, to upućuje na činjenicu da je nastavnička uloga vrlo zahtevna, pa se stoga ne može strogo zameriti nedostatak dodatnog preciziranja kada je u pitanju sfera komunikacije.

Ovim klasifikacijama nastojalo se pokazati koje su to kompetencije koje treba da poseduje univerzitetski nastavnik, s fokusom na različit položaj komunikacione kompetencije. Ono što se može naći kao imenilac za navedene podele jeste nedovoljna fokusiranost na emocionalnu stranu, koju komunikacija nosi sa sobom. Kako i sam autor Popov navodi u svojoj knjizi *Univerzitetski profesor: Kakav treba da bude?*, u delu koji se odnosi na lične osobine univerzitetskog profesora, da su „čula, naročito čula sluha, osnovni releji za sticanje znanja, i to ukazuje na važnost žive reči u nastavnom procesu. Njihova jasnost i razgovetnost u izražavanju, zanimljiva i duhovita naracija okrepljuju dušu i produbljuju razumevanje svakog izlaganja“ (1997: 155). Možda bi trebalo ovakvo shvatanje važnosti dobrih komunikacionih veština univerzitetskih nastavnika da budu podsticaj za buduće klasifikacije, koje bi se više fokusirale na ovu sferu nastavnikovih umeća i kako doprineti razvoju iste. Za početak, primarna preporuka za poboljšanje pedagoške prakse odnosi se na kreiranje programa za razvoj komunikacionih kompetencija nastavnika. U okviru formalnog obrazovanja, autorke Zlatić i Bjekić istakle su karakteristike određenih programa za razvoj komunikacionih kompetencija nastavnika, gde ističu da je osposobljenost nastavnika da primenjuje jedinstvene ciljeve nastavnog procesa preduslov za njihovo kreiranje i realizaciju.

Programi se odnose na integraciju predmeta iz disciplina psihologije komunikacije i pedagoške komunikologije na sva tri nivoa univerzitetskog obrazovanja, pri čemu je cilj da se budući nastavnici osposobe za fleksibilnost i prilagodljivost u razgovoru, veštinu slušanja, empatičnost, umeće rešavanja konflikata i dr. (2015). Ove preporuke su namenjene za studente, buduće nastavnike, vaspitače i pedagoge, dok preporuke za kreiranje sličnih programa i kurseva namenjenih univerzitetskim nastavnicima, razvoju njihovih komunikacionih kompetencija nisu zastupljene. Pitanje nedostatka programa za univerzitetske nastavnike se prvenstveno može utvrditi istraživanjem njihovih kompetencija i kreiranjem jedinstvenog standarda okvira kompetencija, kao što je to učinjeno za nastavnike na primarnom i sekundarnom nivou obrazovanja.

Zaključak

Kvalitetna komunikacija u nastavnom procesu predstavlja cilj ka kom se teži i njena kompleksna priroda, zajedno sa pojavama koje savremeno doba promena nosi, donose nove imperative koji se postavljaju pred sve učesnike nastavnog procesa, a naročito pred nastavnike. Predstavljanje njenih pojedinih manifestacija u nastavi, poput smeru informacija u nastavi i najčešćih načina komuniciranja, kao i njenih sastavnih komponenti pomnije prikazuje koliko je zaista struktura nastave složena i koliko je pozicija nastavnika, kao organizatora, teška. Kako bi nastavnik uspešno organizovao nastavni proces, neophodno je bilo istaći koje kompetencije on mora da poseduje, sa akcentom na komunikacionoj kompetenciji. Na osnovu analize relevantne literature, u radu su se iskristalisale komponente i dimenzije koje čine osnovu komunikacione kompetencije, čime se može formirati jasnija predstava o njenoj važnosti.

Proučavanje komunikacijskog procesa i komunikacionih kompetencija nastavnika smešteno je češće u kontekst osnovnog i srednjeg nivoa obrazovanja, te se javila potreba za ispitivanjem situacije u visokoškolskom obrazovanju. Prilikom proučavanja, navođenjem nekoliko klasifikacija kompetencija univerzitetskog nastavnika, došlo se do zaključka da mesto i nivo važnosti komunikacije varira, što dovodi do paradoksalne situacije. Naime, u određenim klasifikacijama se komunikaciona kompetencija ubraja među fundamentalne veštine koje nastavnik mora da poseduje, dok s druge strane, ona je izostavljena nauštrb važnosti stručnih i tehničkih znanja nastavnika. U cilju sprečavanja ove paradoksalne situacije, može se reći da postojanje diverziteta klasifikacija kompetencija ističe potrebu za kreiranjem jedinstvenog standarda okvira kompetencija za univerzitetske nastavnike, u kojoj bi značajno mesto imala i komunikaciona kompetencija. Kreiranje standarda predstavlja odličan način za razvoj interesovanja istraživača u obrazovanju za ovaj segment nastavničke profesije, s obzirom da ne postoji veliki broj relevantnih istraživanja na ovu temu. Za početak, budući naučnoistraživački učinak u domenu komunikacije u visokom obrazovanju može predstavljati prvi korak ka transparentnosti i afirmaciji sveobuhvatnih kompetencija koje bi svaki univerzitetski nastavnik trebalo da ima.

Bojana Trivunović, Novi Sad

COMMUNICATION COMPETENCIES OF UNIVERSITY TEACHERS

Abstract

Communication is an inseparable part of human life and her presence is in all spheres of life, especially in the field of education. The teaching process, as a dynamic network of relations between its main actors - teachers and students, with its complexity sets many new demands, especially for teachers. The teacher, as a moderator of the teaching process, must have a certain set of competences, where in this paper the focus is placed on communication skills. As for the level of primary and secondary education, in the document named Standards of the Framework of Teacher Competences and their Professional Development, the place of communication is firmly grounded, as one of the five essential components of successful teachers, together with competencies for the teaching field, subject and methodology of teaching, competencies for teaching and learning and competencies to support the development of students' personality. Clearly defined guidelines for the development of these competencies open the question - what about university teachers? There are still no clearly defined competencies for university teachers, which creates a range of different classification of competencies among scientists and, therefore, the position of communication varies. Mentioning different classifications emphasizes the need for further research on this topic and a more accurate definition of competences in order to highlight the importance of communication in higher education teaching process.

Key words: communication, competence, university teacher.

Literatura

- Bjekić, D. (2009). *Komunikologija: osnove pedagoškog i poslovnog komuniciranja*. Čačak: Tehnički fakultet.
- Bjekić, D., Zlatić, L. (2006). Komunikaciona kompetencija nastavnika tehnike. U D. Golubović, (Ur.), *Zbornik radova naučno-stručnog skupa Tehničko obrazovanje u Srbiji – TOS 06* (str. 471-478). Čačak: Tehnički fakultet.
- Blašková, M. (2011). *Human Potential Development. Motivation, Communication, Harmonisation and Decision Making*. Žilina: EDIS – Publishing of University of Žilina.
- Blašková, M., Blaško, R. & Kucharčíková, A. (2014). Competences and Competence Model of University Teachers, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 159, 457-467.
- Bratanić, M. (1999). Empatija i stil spoznavanja – čimbenici kvalitete nastave. U V. Rosić, (Ur.), *Nastavnik – čimbenik kvalitete u odgoju i obrazovanju* (str. 133-143). Rijeka: Sveučilište u Rijeci.

- Day, C. (1999). *Developing Teachers: The Challenges of Lifelong Learning*. London: Flamer Press.
- Jurčić, M. (2014). Kompetentnost nastavnika – pedagoške i didaktičke dimenzije. *Pedagogijska istraživanja*, 11 (1), 77-93.
- Klajn, I., Šipka, M. (2008). *Veliki rečnik stranih reči i izraza (3. dopunjeno i ispravljeno izdanje)*. Novi Sad: Prometej.
- Ožegović, D. (2006). *Komunikacija u nastavi*. Sarajevo: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Popov, R. (1997). *Univerzitetski profesor – kakav treba da bude?*. Novi Sad: Univerzitetski odbor Udruženja univerzitetskih profesora i naučnika Srbije.
- Rot, N. (1982). *Znakovi i značenja*. Beograd: Nolit.
- Rubin, R. B. & Freezel, J. D. (1984). Elements of Teachers Communication competence: An Examination of Skills, Knowledge and Motivation to Communicate, *70th Annual Meeting of The Speech Communication Association*, Chicago. Retrieved December 2017 from <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED267472.pdf>
- Shannon, C. & Weaver, W. (1949). *The Mathematical Theory of Communication*. Urbana: University of Illinois Press.
- Standardi kompetencija za profesiju nastavnika i njihovog profesionalnog usavršavanja*. (2011). Zavod za unapređivanje vaspitanja i obrazovanja (ZUOV). Preuzeto 2. februara 2018. sa: <http://katalog.zuov.rs/StandardiKompetencija.aspx>
- Turk, M., Ledić, J. (2016). *Kompetencije akademske profesije*. Rijeka: Filozofski fakultet.
- Zlatic, L., Bjekić, D. (2015). *Komunikaciona kompetentnost nastavnika: konceptualizacija, merenje i razvoj*. Užice: Učiteljski fakultet.